

dr. Hódi Sándor

Tíz év után *

1989 váratlanul felcsillantotta a reményt a társadalom átalakulására, és azon belül a vajdasági magyarság nemzeti önszerveződése számára. A szovjet birodalom összeomlott, szinte óráról órára változott körülöttünk a világ. Jugoszláviában késve, nagy aggályokkal kísérve indult a pártállam lebomlásának a folyamata, amely szinte azonnal el is akadt.

Ha ma visszagondolva az okokat kutatjuk, a társadalom demokratikus átalakulása elmaradásának az okát, több mindent hiányolhatunk. Vannak, akik az igazi vezetők hiányával magyarázzák a megtorpanást. Mások - köztük jómagam is - inkább az emberek elszántságát, a közös akaratot, a tetterőt hiányolom. Elmaradt a változás, mert az emberek többsége megrettent a jövőtől, elbizonytalanodott, várakozási állásponton maradt. Várták a változást, ahelyett, hogy a helyzet cselekvésre sarkallta volna őket. Ha kinyitjuk a rabságban felnevelt fácánok ketrecének ajtaját, hiába szabad az út számukra, a fácánok többsége nem repül el, hanem remegve bent marad a nyitott ketrecben. Ez történt a térség egyes népeivel is. Mondanám, hogy velünk is, de ez nem felelne meg a valóságnak. A mi ketrecünk ajtaja egy pillanatra sem tárult fel előttünk, mozgásterünk mind a mai napig szűken behatárolt maradt. Ami persze nem jelent felmentést sem mulasztásaink, gyengeségeink, sem a kései számvetés alól.

Annyi minden történt velünk az elmúlt tíz év folyamán, hogy annak minden napjáról könyvet lehetne írni. Mégsem íródtak meg ezek a művek, ahogyan átfogó igényű elemzések sem készültek. Mi lehet az oka, hogy a páratlan életanyagból, amelyben részünk volt, nem születtek remekművek? Mi a magyarázata annak, hogy nincs igény a számvetésre, a történetek értelmezésére? Rejtély. Ugyanolyan rejtély, mint az, hogy a vasfüggöny lehullása után a térség népei miért nem tolongtak örömmámorban az utcákon, s miért nem szabadultak meg egy szálíg korábbi rabtartóiktól.

Egy tanácskozás keretében aligha lehet tíz év krónikáját töviről hegyire áttekinteni, még kevésbé lehet azt a teljesség igényével kiértékelni. Nem is ez a szándékunk. Arra sem vállalkozunk, hogy leltárt készítsünk mindarról, ami nem valósult meg '89 ígéreteiből. Úgy érzem azonban, hogy miután formálisan is új évezredbe léptünk, meg kell vonnunk az elmúlt évtized mérlegét, annál is inkább, mivel a 21. század nem most kezdődött, január elsején, hanem egy évtizeddel ezelőtt.

Az elmúlt tíz esztendő terhe nehéz súlyként nehezedik ránk. Persze egy kicsit mindenkire másként. A visszatekintésnél ezért többféle személyes nézőpont, többféle politikai értékelés kerülhet egymás mellé. Ami nem baj, hiszen így válik a kép hitelesebbé, teljesebbé.

Bevezető elemzés

Lássuk hát, milyen lehetőségek kínálóztak '89-ben számunkra? Mit tudtunk megvalósítani belőlük? Milyen eredményeket könyvelhetünk el magunknak? Milyen veszteségeket szenvedtünk? Tíz év tapasztalatai alapján mik a gyengeségeink? És mi az erősségünk? Milyen veszélyeknek, fenyegetéseknek voltunk és vagyunk kitéve?

Noha a Vajdaságban élő magyar nemzetrész sorsának vizsgálata - súlyos bajbajutottsága - felől közelítünk az elmúlt tíz év történéseihez, ez egyáltalán nem zárja ki a visszatekintés személyes jellegét. Ellenkezôleg, az elemzést az teszi hitelessé, ha konkrét szenvedô alanyokként tekintünk vissza a történetekre, és nem pedig afféle kívülálló nemes idegenként. A tanácskozás során arról próbáljunk egymásnak számot adni, hogy mit jelentett számunkra az elmúlt tíz év? Milyennek látjuk visszamenôleg? Milyen tapasztalattal szolgált számunkra? Hol és miben tévedtünk? Milyen mulasztás terhel bennünket? Ha újra kezdhethénk, mit csinálnánk másként? És hogy miként illik bele egyéni életutunkba '89? Sikert vagy vereséget jelent-e?

Lássuk hát a vajdasági magyarság *lehetőségeit, eredményeit, veszteségeit, erősségét, gyengeségeit*, a rá leselkedô *veszélyeket és fenyegetéseket* saját sorsunk szûrôjén keresztül.

Lehetőségeink

Visszatekintésünket kezdjük talán a lehetőségekkel. Milyen esélyeket kínált számunkra '89? Az adott külső körülmények között mit lehetett ebből elérni? A kérdésre adandó választ némiképpen már a bevezető sorokban megelölegeztük. A határon túli magyar kisebbség számára nem kínálkozott túl nagy mozgástér: annak, ami csakugyan fordulatot jelentett volna, a nemzeti integrációnak nem voltak meg a feltételei. Amit viszont adott körülmények között el lehetett érni, azt a határon túli magyar kisebbségek egy-két év alatt mindenütt elérték.

Amint megteremtődtek a többpártrendszer feltételei, késlekedés nélkül minden elcsatolt nemzetrészben létrejöttek a magyar érdekvédelmi szervezetek. Mindenütt megfogalmazódott az autonómia igénye is, ennél azonban nem lehetett tovább lépni. Nemcsak a többségi népek heves ellenállása miatt, hanem azért sem, mert ehhez a törekvéshez sem a Nyugat, sem az anyaország támogatását nem sikerült megnyerni. Nyugat a térség stabilitását féltve, Magyarország az európai csatlakozás érdekében magukra hagyták a kisebbségeket, akik így - miközben a térségben drámai változások mentek végbe - hamar állóvízbe kerültek.

Eredményeink

Megítélésem szerint jelentős eredménynek számít, hogy több évtizedes elnyomás után mindenütt megfogalmazódott a *nemzeti együvé tartozás* gondolata. Kimondatott ez a vajdasági magyarság részéről is, ahol a jugoszlávság jegyében zajló asszimilációs politika sokkal nagyobb pusztítást végzett a magyarság nemzettudatában, mint az erőszakosan fellépő román vagy szlovák nacionalizmus.

Eredményként könyvelhető el, hogy *megegyesült a magyarságtudat*, megindult a *magyar társadalom szerveződése*, pártok és civil szervezetek jöttek létre, megfogalmazódott és kimondatott az *autonómia* igénye.

Eredménynek kell tekintenünk a *választásokon való önálló részvételt*: a szövetségi, a köztársasági, a tartományi és a helyhatósági választásokon mandátumot szerzett *magyar képviselők* megjelenését a jugoszláv politikai szintén, valamint a *magyar önkormányzatok létrejöttét*. És végezetül, de nem utolsósorban, nagy eredménynek számít az is, hogy politikai megszerveződésünknek és fellépésünknek köszönhetően a Nyugat *tudomást szerzett* a vajdasági magyarság létezéséről, sőt ma már elvileg *támogatja autonómia-törekvéseinket is*.

Ezek az eredmények - függetlenül a külső körülményektől és a belső nehézségektől - a magyar közösség *erejére és életképességére* utalnak, amit kár lenne lebecsülnünk.

Veszteségeink

A pótolhatatlan veszteséget *halottaink* jelentik. Számos értékes, a vajdasági magyarság életében fontos szerepet játszó ember távozott az elmúlt években közülünk. Papokat, írókat, tudósokat, tanárokat temettünk, holott amúgy is oly kevés van belőlük. Nem csak értelmiségünk fogyatkozott meg. Temettünk frontra elhurcolt kiskatonákat, testben és lélekben megrokkant embereket, magukra maradó szülőket, testvéreket, barátokat, ismerősöket. Bár az elmúlás az élet kérlelhetetlen velejárója, a mi veszteségeink a szörnyűséges idők miatt sokkal nagyobbak, mint amit boldogabb népek körében a természet kérlelhetetlen rendje diktál. Nálunk a korai halál miatt az átlagéletkor tíz-tizenöt évvel rövidebb, mint a szabad országok szabad népeié. *A megrövidült élet* a legnagyobb veszteségünk.

Veszteségként könyvelhető el a *kivándorlás miatti megfogyatkozásunk* is. Az elképzelhetetlen politikai és társadalmi felfordulás, ami ránk szakadt, több mint százezer magyar embert sodort el innen. Elsősorban a vállalkozó, képzett, fiatal nemzedék ment el, akik pótlására nincs semmi esélyünk.

Nagy veszteségünk a magyarság *gazdasági kifosztása, koldusbotra juttatása* is. Egyáltalán nem vigasz számunkra, hogy ebben a koldussorban az ország más népei is osztoznak.

Erősségeink

A tíz esztendő szörnyű megpróbáltatásai ellenére, beleértve a bombázásokat is, a vajdasági magyarság többsége még állja a sarat. Ez az *állóképesség* talán a legnagyobb erősségünk. Gondoljunk csak meg. Az egykori Jugoszlávia széthullásának következményeit mi szenvedjük meg legjobban, hiszen a szlovénok, horvátok, bosnyákok, makedónok, albánok mind szabad népekké váltak, mi viszont továbbra is a szerbek foglyai maradtunk. Nem csak viselnünk kell az

általuk vívott négy elvesztett háború iszonyatos gazdasági terheit, de a gazdasági szankcióknak és Jugoszlávia bombázásának is a vajdasági magyarság a legnagyobb kárvallottja. Ennyi sorscsapás ellenére a többség nem adta fel szülőföldjét, ôrzi ôsi jussát és családi tűzhelyét.

Állóképessége és teherbíró képessége mellett a magyarságnak más erôsségei is vannak. Olyan *emberi értékek* jellemzik, amelyek biztonsági tényező szerepét játsszák a térségben. Végtelen *türelmének*, nagyfokú *alkalmazkodóképességének*, *konfliktuskerülő magatartásának* köszönhetően Jugoszlávia egykori népei közül egyedül a vajdasági magyarság nem került véres konfliktusba a szerbekkel. Ezt a magatartást kellene Nyugatnak jutalmaznia és mások elé követendő példaként állítania. Erre a megkülönböztetett figyelemre a magyarság más európai tulajdonságaival – *önfegyelmével*, *törvénytiszteletével*, *rendszeretével*, *munkaszokásaival* stb. – is rászolgál. A jövőt illetően szellemi tőkét jelenthet mindez számunkra.

Vannak más erôsségeink is, amelyekre ritkábban gondolunk. Ha nemzeti elkötelezettségű értelmiségnek szûkében is vagyunk, de a magyarság kiváló *kisiparosokkal*, *szakemberekkel*, *jól gazdálkodó földművesekkel* rendelkezik, akik tudásukat és rátermettségüket illetően nem maradnak le a világ élvonalától, csak éppen a mozgástér, a cselekvési lehetőség hiányzik számunkra, ami azonban változhat.

Gyengeségeink

Az elmúlt tíz esztendő bőséges tapasztalatokkal szolgált számunkra, mi mindenben voltunk és vagyunk magunk alatt. Ami talán a legszembetűnőbb emberi gyarlóságunk, az a bizalmatlanság, a szinte beteges méreteket öltô *rosszhiszeműség* és *gyanakvás*. Ami egy időben másként volt. Valószínűleg soha többé nem ismétlődnek meg a történelemnek azok a pillanatai, amelyek a fordulat első éveit jellemezték. Teljes volt a kölcsönös bizalom, mindenki tette, ami tôle tellett. Voltak, akik a pártalapításon fáradoztak, mások petíciókat fogalmaztak, beszédeket tartottak, aláírásokat gyűjtöttek, programokat fogalmaztak, emblémákat terveztek, újságokat szerkesztettek, szórólapokat terjesztettek, tanácskoztak, üléseztek, ügyeket intéztek, amelyek a vajdasági magyarság jövője szempontjából fontosnak tűntek. Az emberek nyíltak és bizalmasak voltak egymás iránt. Nem utasították egymást, mindenki önállóan tudott dönteni, s tette, ami tôle tellett.

Aztán – ahogyan állóvízbe kerültünk – , megváltozott minden. Elôször a politikai élet stílusa változott meg, durvult el, amely átterjedt a közéletre. Elôtérbe kerültek a *karrierszemponatok*, s ezáltal minden a *hatalmi harcok* színterévé lett. A cselekvést üres viták, hangoskodások, szólások, hazugságok váltották fel. A politikai mozgalom egymással csatározó szekértáborokra szakadt, a *vezetők eszelôs akarnokokká váltak*. Leginkább talán egy megbolydult méhkashoz lehetne hasonlítani a változást: az eladdig szorgos méhek szúrós, vad darazsakká váltak. Azóta mindenki azon fáradozik, hogyan szerezhetne érvényt saját igazának, hogyan gyûrhetne másokat maga alá. Elôállt az a helyzet, ami talán a legrosszabb egy közösség szempontjából.

Nincsenek alkalmas vezetôink. A politikai gyakorlat hiánya miatt ' 89 után rendre olyan személyek kerültek vezető pozíciókba, akik nem tudtak szakítani kommunista múltjukkal, és saját arculatukra igyekeznek formálni a kisebbségi érdekvédelmi szervezeteket és pártokat. Természetesen hinnünk kell abban, hogy az emberek képesek ôszintén megváltozni, vagyis a diktatúrák egykori kiszolgálói felismerhetik tévedéseiket és a demokrácia híveivé válhatnak. Nem feltétlenül tekinthetô köpönyegforgatónak az, aki korábban a kommunista párt tagja volt, ' 89 után viszont a magyar érdekek szószólójává vált. Létezik belső katarzis, ezzel csak az a gond, hogy az elmúlt tíz esztendő során egyetlen egy ilyen esetről sem szereztünk tudomást. Pedig a szocializmus csôdje politikailag, morálisan, szellemileg és lelkileg ugyancsak megkívánta volna a múlttal való elszámolást.

Nem tudjuk, hogy a politikai szerveződés útjára lépve helyes utat választottunk-e. Sokan azt vallják, hogy a kisebbségi érdekképviselőnek meg kellett volna maradnia *mozgalmi jellegűnek*, mert csak az egységesen fellépô kisebbség tud a hatalommal eredményes tárgyalásokat folytatni. Mások ellenben azt róják fel, hogy már a kezdet kezdetén nem *politikai párt alapon* indult meg az önszerveződés, amelynek következményeit máig viseljük. A tisztázatlan pártálláspontok ugyanis kezelhetetlen mértékű feszültséggel terhelik meg a közéletet.

Ma sem könnyű ebben a kérdésben okosnak lenni. A politikai egység célszerűségét nehéz lenne elvitatni, annál is inkább, mivel a közös fellépés gondolata megfelel a vajdasági magyar választópolgárok elvárásainak. Ugyanakkor saját bőrünkön kellett megtapasztalnunk, hogy a mesterségesen összetartott egység könnyen szétrobban. Ha egy közösségen belül nem tisztázódik: *ki honnan jön, mit képvisel és hova tart*, az sokkal súlyosabb károkat okozhat, mint a pártok közötti egyébként természetes politikai harc.

A pártos érdekképviseléssel más természetű gondjaink is vannak. Kérdéses, hogy a létszámánál fogva eleve csekély számú képviselővel rendelkezhető kisebbség képes-e érvényesíteni a nemzetiségi érdekeket a jogfosztó nép elsöprő számbeli többségével szemben. Nyilvánvalóan nem képes. Állampolgári jogon feltétlenül részt kell venni a politikai életben, be kell azonban látnunk, hogy *parlamentáris úton nem lehet a kisebbségek jogfosztott helyzetén változtatni*, még kevésbé lehetséges *nemzeti autonómiát kiharcolni*. Ehhez nemzetközi nyomásra, kötelező érvényű szerződésekre és szankciókra van szükség. Ezért a jövőt illetően politikai rövidlátás volna kizárólag a pártos érdekképviselőre hagyatkoznunk.

Gyengeségeinket, hiányosságainkat hosszasan sorolhatnánk még, külön fejezetet szentelve gyarló emberi tulajdonságainknak, úgy mint a *hatalomtól való megrészegülés*, *politikusaink szavahihetőségének a hiánya*, de gondolatébresztőnek talán ennyi is elég volt. Még egy gyengeségünkről szólnék, ami, úgy tűnik, magyar fátum. Egymást érik a nagy nekibuzdulások, a nyilatkozatok, aztán minden marad a régiben. *Mindig, mindent újrakezdünk* és soha, semminek sem készül el folytatása. Ahhoz, hogy a katedrálisok felépülhessenek, tudjuk, generációk összefogására és állhatatos munkájára volt szükség. Vonatkozik ez a társadalmi célkitűzésekre is. A dél-tiroliak sem máról holnapra, hanem három évtized alatt hozták tető alá elképzelésüket. Az írekről nem is beszélve. Nálunk viszont minden politikus, minden héten új elképzelést tesz le az asztalra a vajdasági magyarság jövőjére vonatkozóan, amitől ellenfeleink és támogatóink szemében egyaránt nevetségessé válunk.

Fenyegetések

A vajdasági magyarság körében többféle *túlélési taktika* létezett a Titói-Jugoszláviában. Lehetett kollaborálni és elfogadni a rendszert, sértődötten vissza lehetett vonulni a politikától, vándorbotot lehetett fogni, de be is lehetett olvadni a "nemzetek kohójába". A valóság persze ennél a sematikus felosztásnál sokkal árnyaltabb, hiszen sokan például úgy próbáltak boldogulni, hogy megfigyelő, besúgó szerepre vállalkoztak. A szabadság hiánya egyaránt megnyomorított bennünket, kit így, kit úgy, a különböző túlélési taktikákért azonban nem egyforma árat kellett fizetnünk. A korábbi évtizedekben például az *asszimiláció* több mint százezer fővel csökkentette a vajdasági magyarság létszámát. Az utóbbi tíz évben az asszimiláció talán mérséklődött, helyette a *kivándorlás* vitt el újabb százezret.

Ezt a nagy veszteséget korántsem írhatjuk csak a szerbek számlájára. Nagy szerepet játszott ebben az is, hogy a vajdasági magyarság szűkében van a nemzeti elkötelezettségű értelmiségnek, amely a bajba jutott nemzetrészt segítségére lehetne. Mivel nincs szellemi réteg, amely a közösség sorsával, az élet védelmével, a jövő kérdéseivel és a túlélési stratégiák kidolgozásával foglalkozna, megy mindenki a maga feje után, s félő, hogy a közösség szétporlad.

A népesség elöregedése, a falvak elnéptelenedése, a gyermektelenség, a rossz egészségi állapot, a rossz közérzet, a gyakori öngyilkosság régóta gyógyírért kiált. A gyógyírt mindenütt a világon a hit, a szeretet, a másokért élés öröme, az életkedv, a sokasodás, a munka és gyarapodás jelenti az emberek számára. Mindez közösségi szellem nélkül elképzelhetetlen.

A magyar közösségre leselkedő legnagyobb veszély és fenyegetettség az éltető szellemi közeg hiánya, a *lélek megroppanása*, a *kiüttlanság-érzés*, *rossz kedélyállapot*. Sajnos, azon kevesek is, akik saját belső parancsra ezen az áldatlan helyzeten kívánnak változtatni, jutalom helyett meg nem értésben részesülnek, különféle gáncsnak, sokszor személyes támadásnak vannak kitéve.

Ez a *belső veszély*. Vannak *külső veszélyek* is. Jugoszlávia sorsának alakulása további kiszámíthatatlan fordulatokat vehet. Bár nem sok okunk van rá, tételezzük fel, hogy a rendszerváltás a továbbiakban békés úton megy végbe. Ha így lenne is, sok víznek kell lefolynia a Dunán, mire a szerbek természetesnek és magától értetődőnek fogják tartani, hogy itt magyarok is élnek, akik ugyanolyan jogú polgárai az országnak, mint ők. S akiknek történetesen joguk van arról is dönteni, hogy milyen államkeretek között kívánnak élni. Megeshet, hogy emiatt a korlátolt felfogás miatt az egyébként sem felhőtlen viszony elmérgesedik. Az elégtelen anyagi források csak súlyosbítják a helyzetet, minthogy esetleg, amint erre az elmúlt évek példái figyelmeztetnek, javainkra szemet vethetnek.

De nem csak a szerbek jelentenek számunkra veszélyt. A vallomásoktól és számvetésektől ódzkodó új-régi magyar politikai elit is sok meglepetést tartogathat még számunkra. Mivel az alapvető – hatalmi és egzisztenciális – érdekeik szemben állnak a tényleges változásokkal, legfeljebb szavakban küzdenek a demokratikus átalakulásért. Ahogyan kizárólag szavakon lovagol a hasonló cipőben járó szerb politikai elit is, ezért is *állt meg az idő* Szerbiában, amit a harmadik évezred kezdetén még csak posztkommunista államnak sem nevezhetünk.

* A Magyarok Világszövetsége Jugoszláviai Országos Tanácsa által szervezett, 2000. jan. 13-án Zentán megtartott tanácskozás bevezető referátuma.

- András Péter: Hosszú távú szempontok a belső választásokról való gondolkodáshoz
- Bakk Miklós: Modellviták - rejtett stratégiák
- Borbély Zsolt Attila: A belső választások és a belső parlamentarizmus viszonyrendszere
- Fórika Éva: Amire felesküdtünk Isten és ember előtt
- Ráduly Róbert: A politikai önrendelkezésünk alapjairól, avagy a belső választásoktól az erdélyi magyar önkormányzatig
- Reiter József: Belső választások a felvidéki magyarság körében (dilemmák és perspektívák)
- Somai József: A demokrácia nem játékszer
- Székely István: A belső választások és az RMDSZ hatalmi szerkezetének összefüggései
- Az RMDSZ III. Kongresszusán jóváhagyott Alapszabályzat-határozat
- A belső választások alapelvei
- Határozat az RMDSZ Szövetségi Képviselők Tanácsa megválasztásáról
- Tonk Sándor: Romániai magyar magánegyetem
- Hódi Sándor: Tíz év után
- Mirnic Károly: A balkáni Janus-arc
- Győri Szabó Róbert: A nemzeti kisebbségek oktatási rendszerei Ausztriában
- Közvéleménykutatás a romániai magyarok körében
- Egyed Ákos: A román történetírás az 1848-as magyar forradalomról és a magyar-román nemzetiségi kérdéstről
- Egyed Péter: Az autonómia, az egyetem és a család kérdése az RMDSZ-programokban
- Grúber Károly: Macbethől Sean Conneryig. A skót nacionalizmus politikatörténeti vázlata
- Kovács Péter: A rodopi mufti esete a nemzetközi joggal: Kisebbségi autonómiabarát ítélet az Emberi Jogok Európai Bíróságán: magányos fecske vagy új tendencia?
- Salat Levente: Szempontok a multikulturalizmus fogalmának romániai értelmezéséhez
- Vass Csaba: Identitásválasztás és xenológia. A magyarországi Román Kisebbségi Önkormányzat választási kudarcának tanulságai
- Veress Emőd: A román parlament szerkezete
- Zsigmond Csilla: A NATO-terjeszkedés és a koszovói háború a román sajtóban (1999. március 1. - április 30.)
- A nemzetiségi irodalom válogatott bibliográfiája
- A magyar politikatudomány válogatott bibliográfiája

(c) Jakabffy Elemér Alapítvány, Media Index Egyesület 1999-2004
Impresszum | Médiaajánlat | Adatvédelmi záradék